

Πυροβασία κι «Αναστενάρηδες»

Η «Πυροβασία» είναι τελετή πυρολατρική, κατ' άλλους ειδωλολατρική και πάντως οργιαστική που έχει σαφή σχέση με αρχαίες τελετές και μυστήρια Διονυσιακού χαρακτήρα που απαντάται μέχρι και σήμερα στον ελληνικό χώρο κυρίως στη Θράκη καθώς και στα παράλια του Ευξείνου Πόντου και της άλλοτε Ανατολικής Ρωμυλίας δια των λεγομένων «Αναστενάρηδων». Σήμερα φέρεται διαδεδομένη και σε πολλές περιοχές της Μακεδονίας.

Γενικά η Πυροβασία εκτελείται «εν χορώ», με γυμνό βάδισμα πάνω σε ένα στρώμα πυρακτωμένων κάρβουνων, επί αρκετή ώρα, χωρίς την αίσθηση του πόνου ή να προκαλούνται ίχνη εγκαυμάτων. Παρά ταύτα πρόκειται για μια τελετουργία που εμφανίζεται και σε διάφορες άλλες περιοχές του πλανήτη, όπως στη Νότια Αμερική, στην Ασία, στην Αφρική και στην Ευρώπη. Εκ πρώτης όψης και σύμφωνα με αρκετούς, φαίνεται ότι κατά τη πυροβασία παραβιάζονται οι νόμοι της Φύσης. Παρόλα αυτά έχουν διατυπωθεί διάφορες επιστημονικές ερμηνείες του φαινομένου σύμφωνα με τις οποίες η πυροβασία ίσως να μην αποτελεί παραβίαση των φυσικών νόμων πλην όμως πραγματοποιείται υπό έντονες ψυχολογικές επιδράσεις που κανείς δεν μπορεί να τις αμφισβητήσει, γεγονός που το καταμαρτυρά η παρατηρούμενη ακαΐα.

Για διάφορους λόγους σε κάθε τόπο οι άνθρωποι από πανάρχαιες εποχές επιδίδονται σ' αυτό το λατρευτικό μέσο για εξαγνισμό ή σε ανάμνηση θρυλικών γεγονότων ή για επιβεβαίωση της ανωτερότητας της ψυχής. Η πυροβασία εφαρμόζεται σήμερα συνήθως από:

- * φακίρηδες και
- * πιστούς διαφόρων θρησκευτικών δογμάτων όπως και της Ορθόδοξης εκκλησίας στην Ελλάδα κατά τα Αναστενάρια.

Σήμερα στην Ελλάδα πυροβασίες εκτελούνται στα λεγόμενα «Αναστενάρια». Κάτι παραπλήσιο είναι το πήδημα πάνω από τις φωτιές στον Κλήδονα αλλά με τα χρόνια έχει εκφυλιστεί κι απλώς πηδάνε πάνω από τη φωτιά ενώ παλιότερα περνούσαν βαδίζοντας μέσα της. Στη γειτονική Βουλγαρία γίνονται πυροβασίες σε τουριστικές λαογραφικές τελετές, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία. Στην Πολυνησία οι τελετές πυροβασίας είναι συνδεδεμένες με εξαγνισμούς, για να φύγουν τα κακά πνεύματα. Παρόμοιο περιεχόμενο έχουν και οι ανάλογες τελετές σε αφρικανικές

φυλές. Στη Νότια Αμερική, σε κάποιες φυλές ινδιάνων, η τελετουργία έχει χαρακτηρήρα πιστοποίησης της γενναιότητας των πολεμιστών της φυλής.

Οι ασκούντες την πυροβασία πιστεύουν ότι η εκτέλεσή της γίνεται δυνατή, χάρη στο διαλογισμό που κάνουν πριν τη πράξη, ή χάρη στην προστασία του Θεού ή ενός Αγίου, ή μιας υπερκόσμιας ιδέας που εκείνη τη στιγμή υπηρετούν. Από πάρα πολύ παλιά οι άνθρωποι διαπίστωσαν ότι μπορούν να «παραβαίνουν» τους φυσικούς νόμους με τη δύναμη της ψυχής. Αν ένας κοινός άνθρωπος βαδίζει ξυπόλυτος πάνω σε πυρωμένα κάρβουνα, των οποίων η θερμοκρασία κυμαίνεται από 400 μέχρι 900 βαθμούς Κελσίου, θα πάθει βαρύτατα εγκαύματα στα πέλματα. Οι πυροβάτες όμως δεν παθαίνουν τίποτε κι αυτό είναι το αξιοπερίεργο.

Το φαινόμενο της πυροβασίας είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό και έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον επιστημόνων διάφορων κλάδων, όπως η Λαογραφία, η Θρησκευολογία και η Φυσιολογία και ιδιαίτερα της Ψυχολογίας, στα φαινόμενα της οποίας και κατατάσσεται. Ακόμα αποτελεί για τους θιασώτες της Παραψυχολογίας μία από τις αποδείξεις για την ύπαρξη Υπερφυσικών δυνάμεων.

Από την πλευρά της επιστήμης έχει διεξαχθεί έρευνα πάνω στο θέμα, ενώ έχουν πραγματοποιηθεί ακόμα και πειράματα πυροβασίας από τους ίδιους τους επιστήμονες προκειμένου να αποδειχτεί η φυσική ερμηνεία του φαινομένου που παρουσιάζεται παρακάτω .

Οι «Αναστενάρηδες»

Οι αναστενάρηδες είναι μυημένα άτομα στην τελετουργία του εθίμου αυτού. Το έθιμο γίνεται προς τιμήν των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης.

Η μύηση διαρκεί πολλά χρόνια και ο αρχιαναστενάρης είναι αυτός που κρίνει πότε ο μυσούμενος είναι έτοιμος για πυροβασία, αλλά και κάθε φορά ποιοι από τους αναστενάρηδες θα πατήσουν στα κάρβουνα. Το μυσταγωγικό μέρος, η διαδικασία της μύησης δηλαδή, δεν είναι γνωστό γιατί η κοινωνία των «Αναστενάρηδων» είναι κλειστή, είναι βέβαιο όμως ότι διακατέχονται από βαθιά πίστη στο θρύλο και στον Άγιο και ότι τη στιγμή της πυροβασίας βρίσκονται σε απόλυτη έκσταση.

Οι μύστες της περίεργης αυτής οργιαστικής λατρείας, που καλούνται αναστενάρηδες ή νεστενάρηδες και αναστενάρες ή νεστενάρες, άνδρες και γυναίκες, εκκλησιάζονται συνήθως μόνο την ημέρα των Φώτων, αν και λογίζονται ως ορθόδοξοι χριστιανοί, ενώ έχουν δικό τους αυτοκέφαλο θρησκευτικά σύνδεσμο και ιδιαίτερες κωδωνοφόρες εικόνες των αγίων, που τους παριστάνουν να χορεύουν. Τη λατρεία τους τελούν σε ιδιωτικά ιερά, τα «κονάκια», ή στα

«Αγιάσματα», στο δάσος. Η ομάδα έχει δώδεκα μέλη με έναν ιεράρχη, τον «Αρχιαναστενάρη», που εκτελεί και χρέη εξορκιστή, θεραπευτή, βροχοποιού, μάντη και βασικού εμψυχωτή της ομάδος. Είναι και εξομολόγος στους μελλόνυμφους και τους ευλογεί. Σ' αυτόν οφείλεται και η στενή σχέση που έχουν μεταξύ τους, όπως και η αφοσίωσή τους στο έθιμο. Τα δρώμενά τους τελούν για οκτώ ημέρες ή ορισμένοι και για όλο το μήνα Μάιο.

Ένας αναστενάρης μπορεί να είναι πυροβάτης, μπορεί και όχι. Κι από αυτούς που είναι πυροβάτες δεν πατούν όλοι σε κάθε τελετή. Τούτο εξαρτάται από την ψυχική τους κατάσταση και κρίνεται στη διάρκεια της εισόδου σε έκσταση από τον αρχιαναστενάρη. Ο αρχιαναστενάρης των τελευταίων χρόνων (από τα μέσα της δεκαετίας του '90) δεν είναι πυροβάτης. Η επιλογή του αρχιαναστενάρη γίνεται σε ειδική τελετή με κριτήριο τη βαθιά γνώση των «μυστικών» και είναι κάτι σαν εκλογή ή απόλυτη καθολική αποδοχή. Πολύ σπάνια έχουν παρατηρηθεί διαφωνίες στο θέμα αυτό μεταξύ των αναστενάρηδων. Ανάμεσα στους αναστενάρηδες υπάρχει μια ιεραρχία. Έτσι κάποιοι εκλεκτοί θα διατηρήσουν στα σπίτια τους τις εικόνες, τα τάματα, τα μαντήλια και τα σημάδια (ιερά κειμήλια, στοιχεία της τελετουργίας) τα οποία στην επόμενη τελετή θα συγκεντρωθούν στο «κονάκι» το ιερό άντρο των αναστενάρηδων, όπου γίνεται η διαδικασία της έκστασης και ο χορός που κορυφώνεται με την πυροβολασία.

Η όλη διαδικασία γίνεται με μουσική κάλυψη από έντονο ρυθμικό νταούλι κι ένα μονότονο ρυθμό μιας θρακιώτικης λύρας. Ο σκοπός αυτός περνά από οργανοπαίχτη σε οργανοπαίχτη με οικογενειακή, συχνά, μετάβαση και κρατά πολλά χρόνια, όπως και η μύηση των αναστενάρηδων. Ας σημειωθεί εδώ ότι αναστενάρηδες είναι όλοι οι συμμετέχοντες στις τελετές με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, κι όχι μόνο οι πυροβάτες. Αξίζει να δει κανείς την προετοιμασία τους σε κάποια τελετή για να βιώσει την έκσταση που οδηγεί σε τέτοια υπέρβαση του εαυτού (με την έννοια του εγώ) που αγνοεί πια ακόμη και τους φυσικούς νόμους!

Η τελετή

Το κουρμπάνι

Την 21η Μαΐου, μετά τη Θεία Λειτουργία γίνεται το κουρμπάνι, δηλαδή ζωοθυσία προς τιμή των αγίων. Το θύμα οδηγείται με πομπή στο ξωκλήσι των αγίων, όπου υπάρχει αγίασμα (νερό πηγής που βρίσκεται κοντά σε εκκλησία και θεωρείται ιερό). Εκεί χορεύουν και θυμιάζουν το ζώο. Τέλος, το θυσιάζουν. Μια μικρή ποσότητα από το κρέας μοιράζεται συμβολικά στα αναστενάρικα σπίτια. Το υπόλοιπο θα φαγωθεί στο δείπνο της 21ης Μαΐου.

Οι εικόνες

Τα πολυτιμότερα κειμήλια των αναστενάρηδων είναι οι εικόνες των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Η πιο παλιά εικόνα των αγίων, γνωστή ως «Γεροκοτσιανός», μεταφέρθηκε από την Ανατολική Θράκη στο χωριό Μαυρολεύκη το 1923 με την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Αποκαλείται ο «πατέρας» των υπόλοιπων εικόνων, οι οποίες θεωρούνται «παιδιά» της. Όλες φυλάσσονται μέσα σε μια υφασμάτινη θήκη που ονομάζεται «ποδιά» και από την οποία κρέμονται μικρά κουδούνια και αφιερώματα. Οι εικόνες έχουν μακριά λαβή στο κέντρο της βάσης τους για να μπορούν να τις πιάνουν οι αναστενάρηδες, όταν χορεύουν.

Τα «αμανέτια»

Είναι πολύχρωμα μαντίλια που θεωρούνται ιερά. Οι αναστενάρηδες τα κρατούν κατά τη διάρκεια του χορού, αντλώντας από αυτά δύναμη και αυτοπεποίθηση. Πολλές φορές με το αμανέτι καλείται ένας καινούριος αναστενάρης:

«Αισθάνθηκα μια δύναμη να με τραβάει και κάθισα να παρακολουθήσω την τελετή στο σημείο που κάθονται οι Αναστενάρηδες. Ήρθε ένας Αναστενάρης και με κάλεσε με το αμανέτι» (Μαυρολεύκη, εφημ. Ελευθεροτυπία 16 Ιαν. '97).

Τα μουσικά «αναστενάρικα» όργανα

Τα μουσικά αναστενάρικα όργανα είναι η λύρα και ο νταχαρές (το νταούλι). Το βράδυ της 20ής Μαΐου αρχίζουν να παίζουν τα όργανα και ακούγονται αναστενάρικα τραγούδια.

Ο χορός

Το απόγευμα οι αναστενάρηδες συγκεντρώνονται στο κονάκι, όπου αρχίζει ο χορός με περισσότερη ένταση από ό,τι το προηγούμενο βράδυ. Όταν έχει πια βραδιάσει, οι αναστενάρηδες και οι μουσικοί κατευθύνονται με πομπή στο χώρο της πυροβασίας. Εκεί ανάβεται η φωτιά από αναστενάρη που έχει κληρονομήσει το προνόμιο αυτό από τους προγόνους του. Όταν τα ξύλα της φωτιάς γίνουν κάρβουνα, αρχίζει η πυροβασία.

Η ένταση της μουσικής σταδιακά αυξάνεται. Ο ρυθμός γίνεται όλο και πιο γρήγορος. Οι αναστενάρηδες «δέχονται το κάλεσμα του Αγίου» και προχωρούν με γυμνά πόδια προς τα αναμμένα κάρβουνα. Το πρώτο πέρασμα στη φωτιά ανοίγει ένα αυλάκι σε σχήμα σταυρού. Από το δεύτερο πέρασμα αρχίζει ο εκστατικός χορός που συνεχίζεται μέχρις ότου τα κάρβουνα σβήσουν.

Οι αναστενάρηδες κάνουν ρυθμικά επί τόπου βήματα, στο μονότονο ρυθμό του νταχαρέ και της λύρας. Σε αραιά διαστήματα ακούγονται αναστενάρικα

τραγούδια που ήρωα έχουν τον Άγιο Κωνσταντίνο:

*Ο Κωνσταντίνος ο μικρός, ο Μικροκωνσταντίνος
μικρόν τον είχε η μάνα του, μικρόν τον ῥαβωνιάζει,
μικρόν τον γ-ήρτε μήνυμα να πάγει στο σεφέρι.
Νύχτα σελώνει τ' ἄλογο, νύχτα το καλιβώνει,
βαν' ασημένια πέταλα, μαλαματένιες λόθρες...*

Ακούγονται επιφωνήματα από τους αναστενάρηδες, καθώς αισθάνονται ότι «ο Άγιος τους καλεί». Με τις εικόνες και τα αμανέτια στα χέρια χορεύουν χωρίς σταματημό μέχρι τα μεσάνυχτα.

Το ποδοπάτημα μετατρέπει τα κάρβουνα σε στάχτη, η οποία, σύμφωνα με την παράδοση, «δεσμεύει» την αρρώστια και την κακοδαιμονία. Ο εκστατικός χορός επαναλαμβάνεται τις δύο επόμενες ημέρες και η όλη αναστενάρικη τελετουργία τελειώνει με πυροβασία το βράδυ της 23ης Μαΐου.

Το δείπνο

Όταν τελειώσει η πυροβασία, οι αναστενάρηδες επιστρέφουν στο κονάκι, όπου θα συνεχίσουν το χορό. Ακολουθεί δείπνο με κρέας από το πρωινό κουρμπάνι. Τα πιάτα τοποθετούνται σε τραπεζομάντιλο που στρώνεται στο έδαφος. Μετά το δείπνο θυμιατίζουν και νίβουν τα χέρια τους για τον τελικό εξαγνισμό. Με τη φωτιά «τα κακά κάηκαν» και με το νερό «θα παρασυρθούν και θα φύγουν».

Επιστημονική εξήγηση

Η πιο ευσταθής θεωρία φαίνεται αυτή που υποστηρίζει ότι οι πυροβάτες, επειδή βρίσκονται σε κατάσταση έκστασης όπου το σώμα παράγει υπερβολική ποσότητα ιδρώτα, στην ουσία περπατούν πάνω σε ένα στρώμα ατμού την ώρα που το κάθιδρο πέλμα τους εφάπτεται με τα πυρωμένα κάρβουνα. Ο ιδρώτας εξατμίζεται και το ποσό του ατμού που μεσολαβεί ανάμεσα στα κάρβουνα και το δέρμα, έχοντας θερμοκρασία περίπου 100 βαθμών, δεν μπορεί να προκαλέσει έγκαυμα. Κάτι ανάλογο συμβαίνει όταν σαλιώνουμε το δάχτυλό μας και το βάζουμε στο ζεστό ταψί ή στο αναμμένο ηλεκτρικό σίδερο για να δοκιμάσουμε αν καίνε. Αν το δάχτυλο είναι στεγνό θα καούμε (θα πάθουμε έγκαυμα), στο σαλιωμένο όμως δάχτυλο δε συμβαίνει αυτό για το λόγο που προαναφέρθηκε. Ωστόσο το να ξεπεράσει κανείς το φυσικό φόβο της φωτιάς δεν είναι απλό φαινόμενο κι όταν ακόμη υπάρχει η «βεβαιότητα» της προηγούμενης θεωρίας για την ακαΐα. Η κατάσταση έκστασης στην οποία περιέρχονται οι πυροβάτες είναι εκείνη που τους

βοηθά να ξεπερνούν το φόβο. Είναι μια κατάσταση ψυχικής υπέρβασης της πραγματικότητας, μια έκπτωση του συνειδησιακού επιπέδου κατά την οποία το πραγματικό αντικαθίσταται από το ιδεατό και μαζί του όλα τα επακόλουθα. Σε μερικές τελετές πυροβολασίας η διάρκεια της μύησης και της εισαγωγής στην έκσταση διαρκούν πολλή ώρα. Σε άλλες όμως περιπτώσεις διαρκεί λίγα λεπτά ή και δευτερόλεπτα. Στη δεύτερη περίπτωση συμβαίνει η διαδικασία της «προηγούμενης φοράς», όπου ένα γεγονός που επαναλαμβάνεται περνά με σύντομες διαδικασίες τον εγκεφαλικό - ιδεολογικό κύκλο.

Ειδικότερα κατά την επαφή δύο υλικών σωμάτων σταδιακά το θερμότερο σώμα ψύχεται μεταφέροντας θερμότητα στο ψυχρότερο, το οποίο παράλληλα θερμαίνεται. Αυτό γίνεται μέχρι τα δύο σώματα να αποκτήσουν την ίδια θερμοκρασία. Το πόσο γρήγορα γίνεται αυτό και σε ποια θερμοκρασία θα «ισορροπήσουν» τα δύο σώματα εξαρτάται από τις θερμοδυναμικές ιδιότητές τους. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι:

- * Θερμοκρασία
- * Μάζα
- * Ειδική θερμοχωρητικότητα
- * Θερμική αγωγιμότητα

Το γινόμενο της μάζας ενός σώματος επί την ειδική θερμοχωρητικότητα ονομάζεται Θερμοχωρητικότητα και εκφράζει το πόση θερμική ενέργεια απαιτείται για να ανέβει η θερμοκρασία του σώματος κατά ένα βαθμό. Με βάση την Αρχή διατήρησης της ενέργειας η ενέργεια που θα αποβληθεί από το θερμό σώμα θα είναι ίση με την ενέργεια που θα απορροφηθεί από το ψυχρό. Όσον αφορά την τελική θερμοκρασία των δύο σωμάτων αυτή θα βρίσκεται πλησιέστερα στην αρχική θερμοκρασία του σώματος με τη μεγαλύτερη θερμοχωρητικότητα.

Στην περίπτωση της πυροβολασίας τα σώματα που μας ενδιαφέρουν είναι:

- * το γυμνό πέλμα
- * τα πυρακτωμένα κάρβουνα

Κατά την πυροβολασία διάφοροι παράγοντες ενεργούν και αποτρέπουν τον πόνο και το έγκαυμα:

- * Το νερό που αποτελεί το κύριο συστατικό του ανθρώπινου σώματος (70%) έχει πολύ μεγάλη ειδική θερμοχωρητικότητα, ενώ τα κάρβουνα έχουν πολύ μικρή. Έτσι η θερμοκρασία του ποδιού κατά την επαφή με τα ζεστά κάρβουνα αλλάζει πολύ λιγότερο απ' ότι αλλάζει η θερμοκρασία του κάρβουνου.
- * Το νερό έχει επίσης πολύ μεγάλη θερμική αγωγιμότητα. Έτσι το αίμα, που

κυρίως αποτελείται από νερό, μεταφέρει πολύ γρήγορα την θερμότητα μακριά από το πέλμα και τη διαχέει στο υπόλοιπο σώμα.

* Από την άλλη, το κάρβουνο έχει πολύ μικρή θερμική αγωγιμότητα. Έτσι, κατά την επαφή με το πόδι το κάρβουνο εκλύει θερμότητα μόνο από την επιφάνειά του που άπτεται με το πέλμα, και όχι από όλο τον όγκο του.

* Κατά την πυροβασία οι πυροβάτες εκτελούν γρήγορες κινήσεις, ή με άλλα λόγια “χορεύουν” πάνω στα κάρβουνα. Αυτό μειώνει το χρονικό διάστημα επαφής με το πυρακτωμένο κάρβουνο. Σε περίπτωση που σταθούν για αρκετό διάστημα ακίνητοι κάποια στιγμή θα καούν, διότι η θερμότητα, όσο αργά και αν μεταφέρεται στο πόδι, δεν παύει να συσσωρεύεται σε αυτό.

* Παράλληλα, στην αποφυγή του πόνου παίζει ρόλο και η κατάσταση της αυθυποβολής ή έκστασης στην οποία βρίσκονται συνήθως οι πυροβάτες κατά την πράξη τους. Αυτή δεν αποτρέπει το έγκαυμα, αλλά μειώνει την ευαισθησία του εγκεφάλου στα ερεθίσματα που δέχεται. Έτσι, τα ούτως ή άλλως μικρά, σύμφωνα με τα όσα προαναφέρθηκαν, σήματα πόνου που στέλνονται από τα νεύρα του ποδιού αγνοούνται.

Βέβαια τα παραπάνω δε σημαίνουν σε καμία περίπτωση ότι μπορεί πάντα οποιοσδήποτε να περπατάει με ασφάλεια πάνω σε πυρακτωμένα κάρβουνα με γυμνά πόδια. Η πυροβασία δεν παύει να είναι επικίνδυνη.

* Ο πυροβάτης πρέπει συνεχώς να αναπηδάει ή να περπατάει με σταθερό βηματισμό για να μειώνει το χρόνο επαφής με τα κάρβουνα.

* Στην περίπτωση που υπάρχουν ανάμεσα στα κάρβουνα ξένα σώματα με μεγάλη θερμική αγωγιμότητα (π.χ. κομμάτια μετάλλου) και ο πυροβάτης τα αγγίζει θα καεί.

* Τα κάρβουνα πρέπει να είναι κατάλληλα προετοιμασμένα. Η προετοιμασία περιλαμβάνει ένα χρονικό διάστημα που πρέπει να περάσει από τη στιγμή που παίρνουν φωτιά μέχρι τη στιγμή που ο πυροβάτης θα περπατήσει σε αυτά. Αυτό διότι τα κρύα κάρβουνα περιέχουν νερό, το οποίο όπως προαναφέρθηκε είναι καλός αγωγός της θερμότητας.

Το φαινόμενο της ακαΐας αποδίδεται από τους παραψυχολόγους στην έντονη ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία του πυροβάτη απ’ όλο του το σώμα και κυρίως από τα πόδια, η οποία τον περιβάλλει σαν μονωτική ασπίδα. Η ακτινοβολία αυτή, ή «αύρα», προετοιμάζεται με αυτοσυγκέντρωση και υποβολή από τους αναστενάρηδες, που τους οδηγεί σιγά σιγά στην αισθητηριακή απάθεια. Για την Εκκλησία παραμένει μαγική συνήθεια και όχι φυσικά θεία επέμβαση.

Δεν πρέπει να παραλείψουμε να εκθέσουμε και τη σύγχρονη εξήγηση για τα αναστενάρια των φυσικών του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας. Σύμφωνα με αυτήν την ερμηνεία τα κάρβουνα, που χρησιμοποιούνται για την πυροβασία, έχουν μεν θερμότητα 1.500 βαθμών Φαρενάιτ, αλλά είναι κακοί αγωγοί της θερμότητας. Παρομοιάζουν το φαινόμενο αυτό με εκείνο του γλυκίσματος, που ψήνεται στο φούρνο. «Μέσα στο φούρνο το γλύκισμα, το ταψί και ο αέρας έχουν την ίδια θερμοκρασία των 350 βαθμών Φαρενάιτ. Ο ψήστης, όμως, μπορεί να ακουμπήσει το γυμνό του χέρι μόνο στο γλύκισμα για να δει αν έχει ψηθεί, αλλά δεν μπορεί να ακουμπήσει το ταψί για χρόνο μεγαλύτερο του ενός δευτερολέπτου χωρίς να καεί» («Χριστιανισμός και Θρησκευματα», ΟΕΔΒ, Β' Λυκείου, σελ. 284).

Στη φυσική εξήγηση, ακόμη, της ακαΐας μπορεί να συμβάλει το φαινόμενο του Leyden-Frost. Σύμφωνα μ' αυτό, αν τοποθετήσουμε σταγόνα νερού πάνω σε πυρακτωμένη μεταλλική επιφάνεια, πχ. στο μάτι ηλεκτρικής κουζίνας, θα διαπιστώσουμε πως η σταγόνα ούτε θα βράσει, ούτε θα εξατμισθεί, αλλά θα αιωρείται και θα κινείται χωρίς να αγγίζει το πυρακτωμένο μέταλλο, χάρις σε ένα στρώμα ατμού, που σχηματίζει η θερμότητα που εκλύεται. Όταν η θερμότητα ελαττωθεί σε σημείο που να μην σχηματίζει στρώμα ατμού, τότε η σταγόνα αγγίζει το μέταλλο και βράζει. Ο Daniel Mannich αναφέρει την περίπτωση του Julian Sabert, ο οποίος εισερχόμενος σε θερμαινόμενο φούρνο γυμνός, κρατώντας ένα κομμάτι ωμού κρέατος, δεν πάθαινε ο ίδιος τίποτε, λόγω της άφθονης εφίδρωσής του, ενώ το κρέας ψηνόταν.

Τα γεγονότα ότι: α) σε καταστάσεις ομαδικής υστερίας, όπως είναι και τα αναστενάρια, έχει παρατηρηθεί ψυχιατρικά, σε αρκετές περιπτώσεις, πρόσκαιρη λειτουργική αναλγησία με απώλεια του πόνου, β) είναι αδύνατη η πυροστασία (ακινησία μέσα στη φωτιά), γ) οι αναστενάρηδες εισέρχονται και εξέρχονται γρήγορα (ταχυποδία) από τη φωτιά και δ) έχουν σκληρά πέλματα, μας δίνουν αφορμές για μια περαιτέρω βιολογική και ψυχολογική έρευνα του φαινομένου, πέρα από τη μεταφυσική προσέγγισή του («Ο Άλλος Κόσμος, Στα Άδυτα της Παραψυχολογίας», Θωμά Λαλαπάνου, εκδ. Μακρή, σελ. 133-135).

Ενστάσεις στην επιστημονική εξήγηση

Μεγάλος αριθμός ανθρώπων στον ελλαδικό χώρο, αλλά και διεθνώς, δεν αποδέχεται την παραπάνω εξήγηση του φαινομένου. Οι ενστάσεις αυτές συνήθως οφείλονται σε άγνοια της ύπαρξης επιστημονικής εξήγησης ή μη κατανόηση της εξήγησης που δίνεται από την επιστήμη αφενός και αφετέρου από το γεγονός ότι κανένας μέχρι σήμερα επιστήμονας που αποδέχεται και υπερασπίζεται τα

παραπάνω δεν έχει εκτεθεί ελεύθερα σε πυροβολία.

Οι ρίζες του εθίμου

Οι ρίζες του εθίμου είναι ειδωλολατρικές. Αποτελεί ένα μείγμα αρχαιοελληνικών, διονυσιακών, αιρετικών και χριστιανικών στοιχείων. Τα ειδωλολατρικά γεγονότα που το απαρτίζουν είναι η κατάποση ωμού κρέατος από την ομήγυρι, που συμβολίζει τις θυσίες ταύρων προς τιμήν του θεού Διονύσου, η χρήση οίνου και η εκστατική κατάσταση που πέφτουν οι οπαδοί του, η επιβλητική μουσική, που διεγείρει τις ενθουσιαστικές στιγμές του εγχειρήματος, και η πυροβολία, την οποία εκτελούν μιμούμενοι την αρχαία είσοδο στην φωτιά προς τιμήν της θεάς Αρτέμιδος. Τα προκαταρκτικά θυμίζουν θυσία τελετουργικής μαγείας προς το επικαλούμενον πνεύμα.

Ο Στράβωνας (12, 537) και ο νεοπλατωνικός Ιάμβλιχος βεβαιώνουν την απάθεια των ιερέων της Αρτέμιδας στην Περαιά της Καππαδοκίας, όταν βάδιζαν με γυμνά πόδια πάνω σε ανθρακιά. Επακόλουθο των διαμεσικών αυτών εκδηλώσεων των αναστεναρίων είναι οι μαντείες και η ένωση με τον ψευδο-Θεό. Τα δύο αυτά γνωρίσματα είναι κοινά με τον διονυσιακό μυστικισμό. Στη Θράκη, εξάλλου, που ήταν η κοιτίδα των Διονυσιακών μυστηρίων, κυριαρχούσε η πυροβολία.

Εκεί μεταφέρθηκαν οι Παυλικιανοί από τον Ιωάννη Τσιμισκή γιατί με τη συνεργασία των Αράβων προξενούσαν μεγάλες καταστροφές στο Βυζάντιο. Οι Παυλικιανοί, που είχαν ήδη παρμένο από το Ζωροαστρισμό και τους Πέρσες το έθιμο της πυροβολίας στις συνάξεις τους, συνάντησαν ανάλογες πρακτικές στη Θράκη, τις οποίες και διατήρησαν. Στις Βάκχες του Ευριπίδη (300-301) διασώζεται πως «οταν γαρ ο θεος ες το σωμ' ελθη πολυς, λεγειν το μελλον τους μεμνηοτας ποιει». Πυροβολίες γινόντουσαν ακόμη στους Δελφούς, στην Υάμπολη της Φωκίδας, στα Δαίδαλα της Βοιωτίας, στην Ταρσό της Κιλικίας, στην Καλυδωνία, στην Ιεράπολη της Συρίας, στα Καστάβαλα της Καππαδοκίας κλπ. ([Ο Άλλος Κόσμος...» όπου ανωτέρω, σελ. 117).

Οι αναστενάρηδες, πριν τολμήσουν το χορό της φωτιάς, ευλογούνται, αγιάζονται και εξομολογούνται από τον αρχιπροεστό της ομάδας και όχι από ορθόδοξο ιερέα. Η στάση τους δηλώνει ακόμη την συναίσθηση της «καθαρότητας» απέναντι στους άλλους, που είχαν και οι αιρετικοί Βογόμιλοι τον 10ο αιώνα. Οι αναστενάρηδες πιστεύουν πως η αιτία που δεν καίγονται είναι η μεγάλη τους πίστη, που επομένως εκτιμάται απ' τον Θεό, και ότι η κάθαρση και η λύτρωση επιτυγχάνεται μέσα από τις φαινομενικά χριστιανικές αυτές εκδηλώσεις.

Ο καθηγητής Μ. Arnaudoff χαρακτηρίζει τα Αναστενάρια ως κατάλοιπα οργιαστικής λατρείας, που συνδέθηκε με ειδωλολάτρες λάτρες του Μ. Κωνσταντίνου, σε συνδυασμό με μαντικές και εκστατικές ιδιότητες. Κατ' αυτόν, συγκρίνονται με τους μάγους Σαμάνους, τους στροβιλιζόμενους Δερβίσηδες και τους μάγους θεραπευτές των πρωτογόνων φυλών.

Μαρτυρημένα τα αναστενάρια τελούνται από τον 4ο μ.Χ. αιώνα προς τιμήν του Μεγάλου Κωνσταντίνου οπότε και σχηματίστηκε η πρώτη συγκρότηση της αναστενάρικης λατρείας. Η επιλογή του Μ. Κωνσταντίνου είναι πολιτική και όχι θρησκευτική, για τη θετική στάση του, γενικότερα, απέναντι στους εθνικούς και τους χριστιανούς, πράγμα που επέτρεψε τη διατήρηση πολλών διονυσιακών στοιχείων στα αναστενάρια, όπως αναφέρεται παραπάνω. Εξ άλλου και πάρα πολλές χριστιανικές εορτές είναι παλαιά έθιμα εκχριστιανισμένα.

Τα Αναστενάρια επιχωρίαζαν παλιότερα στη ΒΑ Θράκη με κέντρο της εθιμικής εκδήλωσης το Κώτσι, το μεγαλύτερο χωριό της περιφέρειας. Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας το 1923, οι κάτοικοι της περιοχής αυτής της Θράκης εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου και κυρίως στη Μακεδονία, όπου μαζί με τα άλλα έθιμα τους μετέφεραν και τα Αναστενάρια. Έτσι το έθιμο μεταφυτεύτηκε στον Λαγκαδά της Θεσσαλονίκης, στη Μελίκη της Ημαθίας, στην Αγία Ελένη των Σερρών και στη Μαυρολεύκη, όπου τα Αναστενάρια, ύστερα από κάποια διακοπή, άρχισαν και πάλι να τελούνται, έχοντας και την ηθική υποστήριξη της Κοινότητας και του τοπικού Πολιτιστικού Συλλόγου.

Το έθιμο, μετά την εκρίζωση του από το γεωγραφικά απομονωμένο και κοινωνικά κλειστό περιβάλλον του, ήταν επόμενο να υποστεί μεταβολές κυρίως εξαιτίας του φόβου μήπως η εκκλησία το απαγορεύσει βιαίως, όπως είχε επιχειρήσει και στην αρχική κοιτίδα του, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Έτσι τα Αναστενάρια συνεχίστηκαν μεν να τελούνται, στα κρυφά όμως, μέχρι το 1943, οπότε με ενέργειες του Α. Τανάγρα, προέδρου τότε της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών, έγινε δημοσίως στη Μαυρολεύκη η πυροβασία, η φάση δηλαδή εκείνη, από την οποία κυρίως είναι γνωστό το όλο έθιμο. Ακολούθησε επιστημονικός έλεγχος που επέδειξε την ακαΐα των τελεστών Αναστενάρηδων, επαυξάνοντας το ενδιαφέρον και την περιέργεια για το έθιμο. Πρωτοπορεί έτσι η Μαυρολεύκη στην αναβίωση και επιβίωση των Αναστεναρίων στη νεότερη εποχή.

Το έθιμο είναι καθαρά ελληνικό, κάτι που παραδέχονται και οι Βούλγαροι λαογράφοι (όπως ο Αρναούτωφ).

Τα αναστενάρια ως λαογραφικό θέμα της Θράκης είναι και ιστορικά πολύτιμο και γι' αυτό χρησιμοποιήθηκε ως επιχείρημα ακαταμάχητο κατά της θεωρίας του Φαλμεράγιερ για την ελληνικότητά μας. Τελούνται από ένα θιάσο με μακρινή απήχηση στους βακχικούς θιάσους.

Τα μουσικά όργανα, η τρίχορδη θρακιώτικη λύρα, το νταούλι με βίτσα, η γκάιντα και κάποιες φορές ο αυλός είναι απαραίτητα στην ιεροπραξία και στο χορό των αναστενάρηδων. Δημιουργούν ατμόσφαιρα με την οργιαστική μουσική και προετοιμάζουν την οιστροπληξία.

Ο χορός έχει οργιαστικό χαρακτήρα με τη σημασία του αρχαίου όρου και όχι όπως κατάντησε στη σημερινή λαϊκή γλωσσική έκφραση να πάρει τη χυδαία έννοια.

Όλες οι φάσεις του εθίμου έχουν ένα πλούσιο τελετουργικό. Ο αγιασμός, η ζωοθυσία (κουρμπάνι), οι αγερμοί, η διαδικασία με την οποία ανάβεται και ετοιμάζεται η φωτιά, ο αδιάκοπος χορός στο κονάκι, η αναχώρηση για την πυροβασία, η πυροβασία, η επιστροφή στο κονάκι, το τραπέζι και ο τρόπος που γίνεται, η διαδικασία απολογισμού του πανηγυριού, περικλείουν σημαντικό τελετουργικό που τηρείται ευλαβικά.

Τα τραγούδια που λέγονται δεν είναι εκκλησιαστικά τροπάρια, αλλά ηρωικά ιστορικά του ακριτικού κύκλου, που μιλούν για Κωνσταντίνους πολέμαρχους του παλιού καιρού και παράλληλα διατηρούν ζωντανή τη θρακοφρυγική παράδοση.

Η αυθυποβολή και ετεροϋποβολή κάτω από την επιβολή της βαθιάς συγκίνησης και του ομαδικού φορτισμένου ενθουσιασμού.

Πηγές: el.wikipedia.org | el.shvoong.com | in.gr | orthodox-world.pblogs.gr | im-syrou.gr | 1lyk-dramas.dra.sch.gr | magda.livepage.gr | rizospastis.gr